

VLADIMÍR JŮVA

MIMOŠKOLSKÁ VÝCHOVA DOSPĚLÝCH A KULTURNÍ ZAŘÍZENÍ

Mimoškolská výchova dospělých se uskutečňuje složitou sítí společenských organizací, kulturních institucí a hromadných sdělovacích prostředků za využití široké palety nejrozmanitějších výchovných prostředků, metod a forem. Sjednocují ji společné obecné cíle komunistické výchovy závazné pro formování všech občanů naší socialistické společnosti. Diferencují ji naopak specifické cíle, které si klade ta která organizace nebo instituce z hlediska svého společenského poslání i svých specifických prostředků.

Toto výchovné působení organizací a institucí je tím účinnější, čím více se při zachování nutné dělby práce vzájemně doplňují, podporují a organicky propojují v různých integrovaných formách činnosti ve shodě s jednotnými plány kulturní výchovy. Tyto plány, na kterých se podílejí všechny organizace Národní fronty i všechny kulturní instituce a hromadné sdělovací prostředky, jsou garantovány národními výbory jednotlivých úrovní v intencích kulturní politiky socialistického státu.

Významným článkem mimoškolské výchovy dospělých jsou *kulturní zařízení*. Rozsahem sítě těchto institucí i jejich úrovní stojí náš stát na předním místě v evropském i světovém měřítku. Na starší tradice z etapy národního obrození Čechů a Slováků a z etapy první republiky navázala Československá socialistická republika plánovitým rozvojem kulturních institucí a kulturního života ve shodě s programem socialistické kulturní politiky, která v kulturním dědictví i v nových výsledcích kulturního snažení vidí jeden ze základních nástrojů všestranného rozvoje socialistické osobnosti.

Uplynulá léta jsou na poli kultury charakteristická rozsáhlými investicemi do rekonstrukcí i do budování nových kulturních objektů a kulturních zařízení. Připomeňme například rekonstrukci pražského nebo bratislavského hradu, galerijní adaptaci Jiřského a Anežského kláštera, výstavbu Slovenské národní galerie, rekonstrukci Smetanova divadla a Národního divadla v Praze a Slovenského národního divadla v Bratislavě, stavbu pražského Paláce kultury, rekonstrukce památkových rezervací jako je Český Krumlov, Cheb nebo Telč, Levoča nebo Bardejov, zřízení Krkonošského, Tatranského a Pieninského národního parku a dalších

chráněných oblastí, rozvoj muzejních, galerijních a výstavních zařízení v jednotlivých krajských centrech, rozmach divadel, koncertních těles, knihoven i dalších institucí, které vytvářejí základní předpoklady pro rozvoj kulturního života. Pražské jaro, Bratislavské hudební slavnosti, četné umělecké soutěže, úspěchy našeho výstavnictví doma i v zahraničí, hostování našich předních umělců v nejvýznamnějších kulturních centrech celého světa, to vše dokumentuje šíři zázemí, které má mimoškolská výchova dospělých právě v oblasti kulturních institucí.

Kulturní instituce nejsou samozřejmě jenom výchovně vzdělávacími zařízeními. Vedle výchovné funkce, která se stále více doceňuje, plní své specifické funkce jako zařízení, která odpovídají za tvorbu kulturních hodnot i za jejich zachování, prezentaci a ochranu. Muzea a galerie, knihovny, divadla, objekty památkové péče, zoologické a botanické zahrady, hvězdárny a planetária i další zařízení vytvářejí svými fondy, svými prezentacemi a celou svou činností základní předpoklady pro rozvoj vědy, techniky, umění a celého kulturního života naší společnosti. Svými výsledky vytvářejí zároveň předpoklady pro účinné výchovně vzdělávací působení intencionální i funkcionální povahy. Hodnoty toho, co poskytují, i hodnoty podmínek, za kterých to poskytují, obohacují poznání lidí i jejich citové prožitky, stimulují jejich zájmy, uspokojují jejich potřeby a formují jejich světový názor i jejich morálně politický profil. Účinnost výchovně vzdělávacího působení kulturních institucí se samozřejmě zvyšuje tím, nakolik je propojeno s činností škol, společenských organizací i hromadných sdělovacích prostředků.

Kulturní institucí tradičně úzce spjatou s výchovou je muzeum. Je to zařízení určené k uchovávaní a vystavování vědeckých, technických a uměleckých sbírek, které slouží k informaci veřejnosti, k vědecké, technické a umělecké činnosti i k výchovně vzdělávacímu působení na široký okruh návštěvníků. Československo má bohatou muzejnickou tradici a jak počet muzeí a jejich poboček, tak počet výstav a návštěvníků svědčí o vysoké aktivitě v této oblasti (viz tabulku).

Činnost muzeí v roce 1982			
	ČSSR	ČSR	SSR
počet muzeí	233	173	60
počet poboček	270	180	90
počet výstav	1 704	1 302	402
počet návštěvníků (v tisících)	13 833	9 202	4 631

Tato muzea jsou různě organizována podle toho, zda jde o muzeum centrální, krajské, okresní, případně i místní. Také vnitřní struktura je dána posláním i tradicí dané instituce. Jsou muzejní zařízení komplexní povahy, ve kterých najdeme expozice z mnoha oblastí vědy, historie i kultury. Typickým příkladem takové instituce je Národní muzeum v Praze, jedno z čelných československých kulturních zařízení, rozvíjející svou činnost již od roku 1818. V rámci Národního muzea dislokovaného v řadě objektů jsou v současné době začleněny sbírky historické, přírodovědné,

národopisné včetně národopisu mimoevropského (Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur), sbírky hudební (Muzeum české hudby zahrnující Muzeum Bedřicha Smetany, Muzeum Antonína Dvořáka, Muzeum hudebních nástrojů a Bertramku — památník W. A. Mozarta) i sbírky tělovýchovné (Muzeum tělesné výchovy a sportu). Analogický komplexní charakter má Slovenské národní muzeum v Bratislavě, Moravské muzeum v Brně a další krajská i okresní muzea.

Vedle těchto komplexních muzejních útvarů rozvíjejí svou činnost muzea specializovaná, i když si svým rozsahem i počtem exponátů nezdají s předcházejícím typem. Jde o muzea věnovaná dělnickému hnutí (například Muzeum V. I. Lenina a Muzeum Klementa Gottwalda v Praze), literární muzea (například pražský Památník národního písemnictví), technická muzea, zemědělská muzea, pedagogická muzea (Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze a v Uherském brodě) i muzea věnovaná jednotlivým významným osobnostem vědeckým, kulturním i politickým.

Základní a specifickou formou výchovně vzdělávacího působení muzeí jsou *expozice*. Tyto expozice mohou být stálé, krátkodobé nebo i dislokované (putovní). Mají-li být účinné, musí spojovat bezprostřední působení na smysly, s podněty, které vedou návštěvníka k myšlenkovému zpracování a zobecnění daných zkušeností. O účinnosti expozice rozhodují takové okolnosti, jako je výběr a uspořádání exponátů, jejich rozmístění, jejich kompletace i jejich spojení s odpovídající slovní informací.

V muzeích právem poutají zvláštní pozornost podněty komplexní povahy — rekonstrukce archeologických nálezů, makety historických výjevů, simulace přírodních scénérií, ale i vhodné modely, schémata nebo grafy. Proto si návštěvník odnáší neopakovatelný dojem z berlínské instalace babylonské Ištariny brány nebo Pergamského oltáře, proto je středem pozornosti kyjevského přírodovědného muzea soubor velkých přírodních diorám, proto přicházejí návštěvníci znovu do brněnského Antroposu vidět prehistorickou krajinu s mamutem i pračlověkem. V dnešním muzeu nejde o koncentraci exponátů ve velkém množství, ale o tvůrčí a reprezentativní výběr, adaptovaný mnohdy i pro určitou návštěvníckou skupinu. Proto někdy existují i vybrané expozice pro širší veřejnost a specializované expozice pro odborníky. K prohloubení účinnosti bývají mnohé expozice současně doprovázeny filmem, různými druhy projekcí včetně polyekránu, uzavřeným televizním okruhem, diafonem i stereofonním zvukovým zařízením.

Výchovně vzdělávací činnost muzeí se však neomezuje jenom na expozice. Muzea organizují přednášky, besedy a diskuse ve vlastních specializovaných učebnách nebo mimo budovu muzea, organizují činnost zájmových a pracovních kroužků a rozvíjejí rozsáhlou činnost propagační a publikační. Přípravují popularizační letáky a brožury pro informaci zájemců, katalogy k expozicím pro hlubší poučení návštěvníků i vlastní vědecké práce věnované exponátům i výchovně vzdělávací činnosti muzea. Zanedbatelný není ani vliv celkové atmosféry muzea na návštěvníky. Architektura muzea, estetické uspořádání expozice, využití nejrozmanitějších materiálů a technik pro upoutání jejich pozornosti — to vše tvoří z muzea místo hlubokých a poutavých zážitků, které často z představy návštěvníků nevyjmí z celého života.

Koncepčně i stylem své práce jsou muzeím nejbližší galerie, zaměřené na historické i soudobé výtvarné umění, především na malířství, sochařství a uměleckou keramiku. Také na úseku galerií zaznamenala minulá léta nebývalý rozvoj, rekonstrukci četných objektů a vybudování objektů nových, jakož i podstatné obohacení sbírkových fondů. Situaci československých galerijních zařízení dokumentují tyto údaje:

Činnost československých galerií v roce 1982			
	ČSSR	ČSR	SSR
počet galerií	42	27	15
počet výstav	2156	1832	324
počet výstav v zahraničí	42	28	14
počet návštěvníků (v tisících)	4908	3911	997

Obdobně jako muzea mají i galerie jak stálé expozice, tak expozice dočasné. Dočasné expozice čerpají jednak z bohatých depozitářů, jednak se opírají o výměny — domácí i zahraniční. Právě výměnami mohou neustále obohacovat své kulturní působení, neboť tak i jejich stálý návštěvník naráží opět nové podněty a je soustavně kulturně rozvíjen. Také o galeriích platí, že základem jejich výchovně vzdělávacího působení jsou expozice, k nimž přistupuje přednášková činnost, besedy s diskusemi, komplexní kulturní akce v prostorách galerií (hudební nebo recitační večery) i působení nejrozmanitějšími formami tiskovin.

Největší galerijní institucí v Československu je *Národní galerie* v Praze. Pokusme se na její strukturu i na její činnosti v průběhu jednoho roku dokumentovat bohaté možnosti, které v současné době má takovéto zařízení k dispozici. Národní galerie je dislokována v několika areálech vesměs kulturně historické povahy; tato okolnost ještě násobí její výtvarné i všeobecné kulturní působení. Do jejího komplexu náleží sbírka starého českého umění (Jiřský klášter), sbírka českého malířství 19. století (Anežský klášter), sbírka českého malířství 20. století (Městská knihovna), sbírka českého sochařství 19. a 20. století (Státní zámek Zbraslav), sbírka evropského umění (Šternberský palác), grafická sbírka (Palác Kinských) a tři výstavní prostory pro krátkodobé expozice (Královský letohrádek, Jízdárna Pražského hradu a Valdštejnská jízdárna).

Vedle stálých expozic uskutečnila Národní galerie například v roce 1979 významnou expozici Svědectví dějin, přehledku československého umění za uplynulých šedesát let u příležitosti XVI. sjezdu KSČ a 60. výročí založení KSC, dále instalovala výstavy sedmi českých a slovenských výtvarných umělců, pro Agrokomplex Nitra připravila výstavu obrazů na téma Země a voda, několik expozic českého umění 19. století poskytla regionálním galeriím a menší výstavy uskutečnila v několika pražských závodech. Na základě zahraničních výměn se uskutečnila výstava italské grafiky, polských plastik, akvarelů z Výmaru a především ikon z Tretjakovské galerie. Úspěch zaznamenaly naše expozice v zahraničí: výstava *Arte Maestra* ve Florencii, expozice *La Baroque en Bohème* v Paříži a přehledka secesních děl Alfonse Muchy v Malmö.

Návštěva galerií patřila tradičně k vrcholným uměleckým i estetickým zážitkům. Pobyt v Louvru nebo Pradu, v Ermitáži nebo Trefjakovské galerii, v galeriích římských nebo florentských nevymizí z představ návštěvníků často po celý život a je zdrojem trvalých kulturních zájmů a potřeb. Náš socialistický stát umožnil v poměrně krátké době, že pražská Národní galerie i bratislavská Slovenská národní galerie, ale i některé krajské galerie se mohou směle postavit po bok svým zahraničním partnerům, a to jak architektonickým řešením svých areálů, tak obsahem svých fondů, jejich uvážlivým výběrem, uspořádáním i způsobem prezentace. Soustavnou estetickou výchovou je třeba zajistit, aby tato zařízení měla stále širší okruh informovaných a angažovaných návštěvníků, kterým stále i dočasná expozice i další výchovně vzdělávací akce budou trvalým zdrojem poučení i radosti.

S předcházejícími dvěma kategoriemi kulturních zařízení těsně souvisí kulturní památky, které se v široké míře podílejí na mimoškolském výchovně vzdělávacím působení naší společnosti. Československo je velmi bohaté na kulturní památky všech historických údobí, zvláště pak na památky románské, gotické, renesanční a barokní. I památky minulého a našeho století jsou zastoupeny v širokém výběru. Stát věnuje na péči o tyto památky nemalé prostředky, zabezpečuje jejich rekonstrukci, údržbu i jejich adekvátní sociální využití v současných podmínkách socialistické společnosti. Hodnotu památek můžeme nazírat z několika hledisek. Hodnota památky je především hodnota dokumentu; památka je živou učebnicí dávné i nedávné historie, je dokladem našeho vývoje hospodářského, sociálního i kulturního. Hodnota památky je zároveň i v ní samé jako materiálním produktu určité doby; památka je významné umělecké, vědecké nebo technické dílo, které ještě dnes po mnoha stránkách oceňujeme. Hodnota památky je konečně v jejím stáří, je odkazem minulosti naší současnosti, je objektem, který prohlubuje kontinuitu generací na našem teritoriu.

Základním problémem péče o kulturní památky je otázka jejich organického začlenění do současného života. V tomto směru se hledá několik možných řešení. Některé památky si zachovávají i v dnešní době svou původní funkci. Tak pražský nebo bratislavský hrad fungují jako sídlo řídicích orgánů, i když v nových podmínkách, v nové koncepci a v nové organizaci. Také některé chrámy si dosud zachovávají svou původní funkci v životě společnosti. Většinou však dochází k funkčnímu přehodnocení, velmi často směrem ke komplexnímu kulturnímu využití.

Tak například výstavná městská brána v Rostocku je adaptována jako městské muzeum. Hradební brána v zachovalém a rekonstruovaném městském opevnění v Neu Brandenburgu je přeměněna na muzeum Braniborská. Gotický chrám ve Stralsundu se stal po adaptaci výstavním prostorem Mořského muzea, Kazaňský chrám v Leningradě muzeem ateismu. Mnohé galerie jsou umístěny v bývalých zámcích a palácích: Louvre v bývalém královském paláci v Paříži, Ermitáž zabírá větší část bývalého carského paláce v Leningradě, bulharská státní galerie a etnografické muzeum jsou umístěny v bývalé panovnické rezidenci v Sofii. Také v Československu se stále více využívá historických památek právě k muzejním a galerijním účelům. Větší část pražské Národní galerie je v renovovaných

objektech zámeckých a klášterních. Toto spojení kulturní památky s aktuální kulturní funkcí povyšuje hodnotu památky i příslušného kulturního zařízení. Památka organicky a důstojně funguje v kontextu naší společnosti, muzeum nebo galerie dostává hodnotné prostředí, které povyšuje její kulturně výchovné působení.

Výchovné zaměření činnosti v oblasti kulturních památek má dvojitý směr. Na jedné straně jde o plné využití všech hodnot dané památky nebo celé památkové rezervace pro formování socialistických občanů, pro obohacení jejich poznání, pro posílení jejich vlasteneckého i internacionalistického citění, pro zvýšení citlivosti ve vztahu k životu a k jeho hodnotám. Na druhé straně má dnes výchova v této oblasti nemalý úkol, jak formovat odpovědný přístup všech občanů k významným odkazům minulosti, jak napomoci socialistickému státu v péči o tyto vzácné dokumenty naší historie, jak se aktivně podílet na péči a ochraně kulturních památek. Miliónové investice státu na tomto úseku by byly zbytečné, kdyby nebyly na každém kroku podporovány péčí a pomocí všech občanů.

Významným činitelem mimoškolské výchovy dospělých jsou knihovny. V těchto institucích je soustředěn nesmírný fond informací i obrovský zdroj hlubokých estetických prožitků. Tyto prostředky shromážděné v našich knihovnách zdaleka ještě nejsou plně využívány při formování socialistické osobnosti v míře, která by odpovídala možnostem i potřebám naší společnosti. V Československu jsou v současné době knihovny jednotně organizovány jednak v systému státních vědeckých knihoven, jednak v systému lidových knihoven všech úrovní od krajských přes okresní, městské až po místní. Kromě toho pracují ještě knihovny na vysokých školách, knihovny muzejní, odborové, technické i zdravotnické. Představu o rozsahu fondů i o činnosti knihoven nejlépe přiblíží několik čísel:

Státní vědecké knihovny v ČSSR v roce 1982

	ČSSR	ČSR	SSR
Počet knihoven	19	10	9
Počet knihovnických jednotek (v tis.)	30 541	16 851	13 690
Registrovaní čtenáři (v tis.)	336	213	123
Výpůjček celkem (v tis.)	9 737	5 714	4 023

Lidové knihovny v roce 1982

	ČSSR	ČSR	SSR
Počet knihoven	9 776	6 983	2 793
Svazků celkem (v tis.)	52 327	35 843	16 484
v tom krásná literatura	24 231	17 530	6 701
Počet registr. čtenářů (v tis.)	2 709	1 727	982
Výpůjčky celkem (v tis.)	87 384	61 804	25 580
v tom krásná literatura (v tis.)	39 393	30 769	8 624

Tato rozsáhlá síť státních vědeckých knihoven i knihoven lidových plní celý soubor funkcí; podílí se na vědecké i odborné práci, slouží popularizaci jednotlivých oborů a poskytuje širokému okruhu čtenářů bohatý výběr

beletrie pro poučení i pro potěšení ve volném čase. Není složky komunistické výchovy, která by nebyla knihovnami pokryta od roviny nejobecnější až po rovinu nejkonkrétnější, od teoretických vědeckých spisů mezinárodní provenience až po literaturu faktu, cestopisy a memoáry.

Současné knihovny neplní pouze funkci depoziční a distribuční. Výchovná funkce knihoven se uskutečňuje v nejrozmanitějších formách práce se čtenářem, jako je nabídková, poradenská a rešeršní služba, besedy o knihách, styk čtenářů s autory, propagační a agitační činnost prostřednictvím hesel, letáků, nástěnek i různých dalších popularizačních tiskovin. Také volná nabídka knih a časopisů k nahlédnutí aktivizuje v mnoha knihovnách návštěvníky, podněcuje jejich zájmy a obohacuje jejich rozhled. Knihovny patří ke klasickým prostředkům výchovy a vzdělávání dospělých; avšak i v dnešní době — samozřejmě v příslušné modernizaci a s odpovídajícím technickým vybavením — mají své přední místo v této oblasti a je nutno jich plně pro výchovu a vzdělávání dospělých využívat.

Hluboké zážitky, bohaté poučení i estetické uspokojení poskytují dospělým divadla, koncerty a kina. Naše vlast je tradičně zemí divadel, zemí hudby i zemí návštěvníků filmových představení. Síť profesionálních divadelních scén patříme na přední místo v Evropě a ve světě (celkem 81 profesionálních divadel, z toho 21 v SSR). Naše opery, balety i činohry hostují s úspěchem stále více v zahraničí, naši přední sólisté i herci mohou směle soutěžit s předními světovými interprety. V oblasti hudby stále o nás platí, že jsme konzervatoři Evropy, a naše orchestry, komorní tělesa i sólisté hostují v předních koncertních zařízeních po celém světě. I v oblasti filmu rozsah naší produkce (ke 2000 filmů ročně, z toho přes 40 celovečerních hraných), bohatství žánrů i mistrovství našich filmových tvůrců nás řadí na čestné místo ve světě, jak o tom svědčí četná vyznamenání na mezinárodních filmových festivalech a přehlídkách.

Divadla, koncertní zařízení i kina se podílejí na formování jedince v mnoha směrech. Přední úlohu hraje samozřejmě vlastní umělecké dílo, které je danou institucí divákům nebo posluchačům zprostředkováno. Z tohoto hlediska je velmi důležitý výběr prováděných uměleckých děl, a to v rámci dlouhodobého dramaturgického plánu. Tento plán by měl v barvitě sledu poskytovat přední díla různých slohových údobí, různých žánrů, různých autorů i různých uměleckých forem a vyjadřovacích prostředků tak, aby si divák nebo návštěvník obohacoval rozhled, aby srovnával a zobecňoval své závěry a zároveň aby si prohluboval svůj vztah k umění a k jeho hodnotám, aby vybraná díla podněcovala jeho zájem i potřebu podílet se každodenně na činnosti dané kulturní instituce.

K tomu všemu napomáhají další formy výchovně vzdělávacího působení všech těchto institucí. Zanedbatelné není především samo prostředí divadla, koncertního zařízení nebo kina; jeho slavnostní atmosféra se přenáší i na přístup a vztah k interpretovanému dílu a k umění vůbec. Pozitivní úlohu hraje i vkusně a uvážlivě koncipovaný tištěný program, který je často hlavním průvodcem diváka nebo posluchače na cestě za hlubším poznáním autora, díla i jeho interpretace. Podceňovat nemůžeme ani vhodnou propagaci prostřednictvím nástěnných programů, plakátů či jiných forem působení na veřejnost. V tomto směru mohou napomoci také sdělovací prostředky — recenze nebo kritika v denním tisku, reportáž

nebo interview v rozhlase, několik výrazných záběrů na televizní obrazovce mohou sehrát nemalou úlohu v konečném rozhodování občanů o návštěvě divadla, koncertu nebo kina. Nejsilnějším výchovným činitelem.

je ovšem sám umělecký zážitek; aby však mohl intenzivně působit, je nutné v divadle, na koncertě nebo v kině mít dostatečně informovaného, motivovaného a zájmem naplněného diváka nebo posluchače.

Z hlediska výchovy vědecké a světonázorové plní významnou úlohu *kulturní zařízení přírodovědného typu* — hvězdárny a planetária, botanické a zoologické zahrady. Poskytují zajímavé a názorné poučení, podněcují přírodovědné zájmy a napomáhají k vytváření pravdivého dialekticko-materialistického pohledu na skutečnost. I když jejich dominantou je oblast přírodních věd, díky přitažlivému a barvitému prostředí těchto zařízení i díky neopakovatelným živým zážitkům z bezprostředního styku s přírodou mají nemalý podíl i na estetickém rozvoji jedince a na formování jeho mravního vztahu k přírodě a k prostředí.

V roce 1982 bylo v Československu celkem 52 lidových hvězdáren a planetárií (26 v českých zemích a 26 na Slovensku), které navštívilo 940 tisíc zájemců (655 tis. v ČSR, 285 tis. v SSR). Tato zařízení pomáhají popularizovat vědecké poznatky z astronomie a z příbuzných oborů; zatímco hvězdárny vycházejí z přímého pozorování oblohy, planetária umožňují pomocí projekční techniky názorně simulovat kosmické jevy na maketě nebeské klenby. Smyslem činnosti obou těchto zařízení je odhalovat zákonitosti vesmíru, seznamovat návštěvníky s vývojem astronomie a jejich příbuzných oborů a ukazovat, jak věda krok za krokem odhaluje materiální podstatu kosmu. Ke splnění těchto cílů se využívá nejrozmanitějších forem práce s návštěvníky. Vedle přímých pozorování mají své významné místo přednášky, besedy i diskuse za názorného doprovodu diapozitivů nebo filmů, pravidelné výstavky, popularizační příspěvky v hromadných sdělovacích prostředcích (články v novinách a časopisech, relace v rozhlase a televizi), pořádání exkurzí a hromadných návštěv s odborným výkladem a přímým pozorováním a především organizace a zajištění činnosti kroužků astronomů-amatérů.

Svět živé přírody přibližují ve formě bezprostředního kontaktu zoologické a botanické zahrady. Třináct zoologických zahrad v Československu (z toho 11 v ČSR, 2 v SSR) navštíví ročně přes čtyři a půl miliónu návštěvníků. Většina těchto zařízení je vybavena ještě tradičně klecemi nebo ubikacemi pro jednotlivé druhy zvířat. Ve Dvoře Králové funguje však již po mnoho let typ safari s volným výběhem, jehož principy v omezené míře postupně přejímají i další zoologické zahrady. Hlavním cílem zoologických zahrad je přiblížit názornou formou svět zvířat, a to i druhů ze vzdálených končin světa, které nikdy nežily v našich podmínkách. Svými zkušenostmi přispívají zoologické zahrady i vědeckému výzkumu a chovatelské technologii.

Vedle přímého pozorování živočichů poskytují zoologické zahrady i zprostředkované informace orientačními tabulemi, přednáškami a besedami, promítáním přírodovědných filmů, návštěvnickými soutěžemi i propagačním materiálem, jako jsou plakáty, vývěsky, letáky, populárně vědecké publikace i odborné knihy. Při zoologických zahradách se organizují společnosti přátel zoologických zahrad, které pořádají exkurze do přírody i zá-

jezdy do jiných zoologických zahrad našich i zahraničních. Aktivitu rozvíjejí i chovatelské kroužky. Propagační funkci mají také příležitostné známky s tematikou zoologických zahrad nebo nálepky na krabičky od zápalek.

Botanické zahrady umožňují sledovat v exteriéru i ve sklenících domácí i cizokrajné rostliny. Formy práce s návštěvníky jsou analogické jako v zoologických zahradách; také zde vedle vlastního pozorování pomáhají návštěvníkově orientaci tabulky, populární tiskoviny, průvodní slovo i přednášky, besedy a promítání populárně vědeckých filmů. Při botanických zahradách se sdružují skupiny botaniků — amatérů, pěstitelů kaktusů, orchidejí, skalniček atd. Vedle významného poučení a zkušeností z oblasti živé přírody poskytují zoologické a botanické zahrady návštěvníkům bohaté estetické zážitky, formují jejich přístup k přírodě a vychovávají je k její aktivní formě.

Na výchově citlivého vztahu k přírodě se velmi účinně podílejí také národní parky a chráněné oblasti. Je velkou zásluhou našeho státu, že nejzajímavější krajinné oblasti postupně vyhlašuje za národní parky (Tatranský od roku 1949, Krkonošský od 1963, Pieninský od 1967) a další území zahrnuje mezi chráněné krajinné oblasti, pro které platí zvýšená ochrana a péče o uchování nenahraditelných hodnot přírodních i estetických. Návštěva těchto oblastí je pro každého člověka neopakovatelným zážitkem, daným bezprostředním kontaktem s horskými masivy v Tatrách nebo v Krkonoších, s hlubokými lesy v Jizerských horách nebo v Jeseníkách, s romantickými útvary Moravského krasu nebo Slovenského ráje, se zrádnými močály a slatinami ve Slavkovském lese nebo s tichými vodními plochami v Podunajské chráněné krajinné oblasti. Návštěvníci jsou informováni na významných místech o situaci, o vývoji dané krajiny i o státních opatřeních na její ochranu, jsou vedeni po naučných stezkách na nejzajímavější místa a jsou především získáváni k aktivní péči o krajinu.

Uvedli jsme zatím některá základní kulturní zařízení, která se každodenně intencionálně i funkcionálně podílejí na všestranném formování profilu socialistické osobnosti. V uplynulých letech však zároveň vznikla a rozvíjela se speciální kulturně výchovná zařízení při národních výbořech, která mají své poslání v koncepční, poradenské a metodické činnosti na úseku mimoškolské výchovy dospělých. Jsou to krajská, okresní, městská a někdy i místní kulturní střediska, řízená kulturními odbory příslušných národních výborů. Ve shodě se záměry odborů kultury koordinují mimoškolskou výchovně vzdělávací činnost v okruhu své působnosti, podílejí se na rozpracování i zabezpečení jednotlivých plánů kulturně výchovné činnosti a metodicky vedou nižší složky i jednotlivé organizace a instituce. Konají vzorové semináře k vybraným otázkám mimoškolské výchovně vzdělávací činnosti, organizují práci poradních sborů, podílejí se na zkvalitňování lektorské základny a přispívají svým dílem k naplnění organizací celostátních tribun nových forem a metod práce.

Klíčová úloha v řízení mimoškolské výchovy dospělých náleží *národním výborům*, a to především odborům kultury a kulturním komisím. Zkušenosti minulých let ukázaly, že se dařilo úspěšně zajišťovat úkoly všude tam, kde národní výbory, odbory kultury a kulturní komise

věnovaly trvalou pozornost této oblasti a kde na základě analýzy obtíží a nedostatků pomohly svou autoritou i svým rozhodnutím řešit otázky obsahové, koordinační i provozní povahy. Další rozvoj mimoškolské výchovy dospělých v krajích, okresech, městech i v jednotlivých obcích je podmíněn hlubokou znalostí terénní situace na základě průzkumů, hospitací, hloubkových i namátkových kontrol, dále kvalitní koordinací činnosti i dobrým zabezpečením materiálním i kádrovým. To vše závisí na iniciativě a operativní činnosti národních výborů, odborů kultury a kulturních komisí.

Významným nástrojem plánování a řízení mimoškolské výchovy dospělých se staly v uplynulé etapě *jednotné plány kulturně výchovné činnosti*. Tyto dokumenty, připravené na základě spolupráce se všemi partnery a přijaté orgány národních výborů, jsou východiskem pro tvorbu dílčích plánů jednotlivých společenských organizací a kulturních institucí a měly by zajistit, aby v oblasti mimoškolské výchovy dospělých nedocházelo k nežádoucímu zdvojování akcí, aby se optimálně řešila dělba práce mezi partnery a aby se akce realizovaly v daném kraji, okrese nebo místě na co nejvyšší úrovni.

Z hlediska integrace mimoškolské výchovy dospělých mají v současné době vedle odborů kultury a kulturních komisí národních výborů velký význam *rady mimoškolské výchovy a vzdělávání*. Jde o iniciativní, koordinační a poradní orgán, který pomáhá odborům kultury při koncepci jednotných plánů kulturně výchovné činnosti, při koordinaci partnerů této výchovy i při řešení obsahu, forem a metod výchovně vzdělávacího působení.

Centrální řízení mimoškolské výchovy dospělých zabezpečují v obou republikách *ministerstva kultury*; pravidelně vydávají koncepční směrnice pro jednotlivá pracovní údobí, organizují celonárodní konference, semináře a výměny zkušeností a zajišťují kontrolu a vyhodnocování mimoškolské výchovy dospělých v jednotlivých krajích. V jejich intencích pracují *centrální zařízení pro otázky mimoškolské výchovy dospělých* — Ústav pro kulturně výchovnou činnost v Praze a Osvetový ústav v Bratislavě. Tyto centrální ústavy koordinují práci krajských kulturních středisek, připravují pro ministerstva kultury základní dokumenty, pracovní programy a hodnotící zprávy, organizují výměny zkušeností, konference a semináře a publikují základní metodické materiály na pomoc krajům, okresům a městům. Pražský ÚKVC vydává pravidelný odborný, metodický a informační bulletin *Kulturně výchovná činnost*, bratislavský OÚ se podílí na vydávání čtrnáctideníku *Osvetová práca*. Svou činností oba ústavy významně přispívají k hledání nových cest v oblasti mimoškolské výchovy dospělých, k výměně zkušeností i k hlubší koordinaci výchovně vzdělávacího působení všech společenských organizací, kulturních institucí a hromadných sdělovacích prostředků.

LITERATURA

- BENEŠ, J.: Podíl muzeí na výchově dospělých v socialistické společnosti. In: *Osveta* 1973, č. 5, s. 14—22.
 HOMOLA, M.: *Psychologie v kulturně výchovné činnosti*. Praha 1974.
 CHLUP, O., GALLA, K.: *Pedagogické úkoly knihovnictví*. Praha 1955.

- JŮVA, V. a kol.: Problémy výchovy dospělých. Praha 1973.
 LIVEČKA, E., SKALKA, J.: Slovník pedagogiky dospělých. Praha 1979.
 MRAVÍK, J.: Kulturní politika socialistického státu. Bratislava 1978.
 Národní muzeum 1818—1968. Praha 1968.
 PAŠKA, P.: Základy pedagogiky dospělých. Bratislava 1976.
 PAŠKA, P. a kol.: Systava výchovy a vzdelávania dospělých. Bratislava 1972.
 REHÁK, M.: Pedagogika dospělých. Praha 1974.
 SKALKA, J.: K současnému stavu a hlavním směrům rozvoje pedagogiky dospělých v ČSSR. In: Pedagogika XXV, 1975, s. 679—690.
 Statistická ročenka ČSSR. Praha 1983.
 ŠKODA, K., PAŠKA, P.: Dejiny osvety v Československu 1918—1975. Bratislava 1977.
 VANČURA, D., VELINSKÝ, M.: Knihovny a čtenáři ve městech. Praha 1973.
 VINTER, V.: Příspěvek k teorii kulturní výchovy a vzdělávání dospělých ve specializovaných oblastech. Praha 1974.

ВНЕШКОЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ ВЗРОСЛЫХ И КУЛЬТУРНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ

Культурные учреждения принадлежат к крупным факторам внешкольного воспитания взрослых. У этих учреждений различные функции: они несут ответственность за создание, предъявление и охранение культурных ценностей. Музеи и галереи, библиотеки, театры, зоопарки и ботанические сады, астрономические обсерватории и планетарии и другие учреждения создают своей деятельностью предпосылки для развития науки, техники, искусства и всей культурной жизни общества. Своими результатами они формируют одновременно основы эффективного воспитания социальной личности. Они обогащают познание человека и его эмоциональные переживания, стимулируют его интересы и потребности, формируют его мировоззрения и морально-политический профиль.

AUSSERSCHULISCHE ERZIEHUNG DER ERWACHSENEN UND KULTUREINRICHTUNGEN

Die Kultureinrichtung gehören zu den wichtigsten Faktoren der außerschulischen Erziehung der Erwachsenen. Diese Einrichtungen erfüllen verschiedene Funktionen: sie sind für die Schöpfung, Präsentierung und den Schutz der kulturellen Werte verantwortlich. Museen und Galerien, Bibliotheken, Theater, zoologische und botanische Gärten, Sternwarten und Planetarien, sowie andere Einrichtungen schaffen durch ihre Tätigkeit Voraussetzungen für die Entfaltung der Wissenschaft, Technik und Kunst und des ganzen kulturellen Lebens der Gesellschaft. Durch ihre Ergebnisse bilden sie gleichzeitig Voraussetzungen für eine effektive Erziehung der sozialistischen Persönlichkeit. Sie bereichern Erkenntnisse und Gefühlserlebnisse des Menschen, regen seine Interessen und Bedürfnisse an und formieren seine Weltanschauung und sein moral-politisches Profil.

